

КРАВЦОВ

Олександр Олексійович
kravtsovmailbox@gmail.com

УДК 338.22.021.1

МОДЕЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НА ОСНОВІ ЕТИЧНИХ
КРИТЕРІЇВ РОЗПОДІЛУ ЕКОНОМІЧНИХ БЛАГTHE SOCIAL DEVELOPMENT MODELING BASED ON ETHICAL
CRITERIA OF THE ECONOMIC GOODS DISTRIBUTIONк. е. н., доцент кафедри,
Донецький національний
університет економіки і
торгівлі імені М. Туган-
Барановського**KRAVTSOV Oleksandr Oleksiiovich** – PhD in Economics, Associate Professor of department, Donetsk National University of Economics and Trade after Mykhailo Tuhon-Baranovskyy

Розподіл економічних благ відіграє ключову роль у формуванні суспільного добробуту, аналітичним виразом якого є відповідна функція. Теоретичні основи визначення функції суспільного добробуту закладені в економічній теорії добробуту. Ця наукова течія сформувалася на межі нормативної політекономії та соціальної філософії для дослідження впливу етичних критеріїв на економічну політику. Метою даного дослідження є узагальнення наукових поглядів на суспільний добробут і підходи до його визначення. В статті доводиться, що домінуючий утилітаристський підхід не дозволяє достовірно оцінювати суспільний добробут, оскільки не враховує надіндивідуальні характеристики суспільних відносин.

* * *

Распределение экономических благ играет ключевую роль в формировании общественного благосостояния, аналитическим выражением которого является соответствующая функция. Теоретические основы определения функции общественного благосостояния заложены в экономической теории благосостояния. Это научное течение сформировалось на рубеже нормативной политэкономии и социальной философии для изучения влияния этических критериев на экономическую политику. Целью данного исследования является обобщение научных взглядов на общественное благосостояние и подходов к его определению. В статье доказывается, что доминирующий утилитаристский подход не позволяет достоверно оценивать общественное благосостояние, поскольку не учитывает надиндивидуальные характеристики общественных отношений.

* * *

The modern economic theory of welfare, which relates to normative political economy, studies the dependence of the results of the state economic policy on its objectives. This branch of knowledge attracts special attention of the leading economists in view of the need to include the ethical criteria in the state economic policy. The economic goods distribution plays a key role in shaping public welfare. The public welfare function is the analytical expression which is based on the set of ethical criteria of the economic goods distribution. The theoretical basis for determining the public welfare function is laid in the economic theory of welfare. The purpose of the research is to generalize the scientific views on public welfare and approaches to its definition. The individual welfare is an integral estimation of all aspects of human life, which characterizes how «good» it has lived a certain period of its life. There are two principle approaches to determining the level of the individual welfare as an integral indicator of «satisfaction» of a person: an institutional and individualistic one. A significant drawback of the institutional approach is the subjective determination of a set of ethical criteria, which determine the level of the individual welfare and, accordingly, ways to improve it. The dominance of the individualistic approach is due to its objectivity, which is based on the criterion of the effective distribution of goods, proposed by V. Pareto. The most widespread utilitarian theories of the public welfare are built on the individualistic approach. In the sense of utilitarianism, public welfare or social utility is a derivative of the individual welfare. The article proves that the dominant utilitarian approach does not allow to reliably estimate public welfare, since it does not take into account the supra-individual characteristics of public relations. The individual welfare is a derivative of his estimation by the social group, which reflects the dominant social views. The public welfare functions must be built on a different theoretical basis to estimate specific measures of economic policy.

Ключові слова: теорія добробуту, індивідуальний добробут, суспільний добробут, функція суспільного добробуту, соціальна справедливість

Ключевые слова: теория благосостояния, индивидуальное благосостояние, общественное благосостояние, функция общественного благосостояния, социальная справедливость

Keywords: welfare theory, individual welfare, public welfare, public welfare function, social justice

ВСТУП

Економічна теорія з самого початку свого відокремлення у наукову дисципліну розглядалась як теоретичне підґрунтя для економічної політики. Протягом тривалого часу її називали політекономією, тому що її наукові результати у кінцевому підсумку були спрямовані на регулювання економічних взаємовідносин держави з суспільством та його інститутами. Сучасна економічна теорія добробуту, яка відноситься до нормативної політекономії, вивчає залежність результатів державної економічної політики від її цілей, які так само є похідними від поглядів на загальну мету функціонування економіки. Ця галузь знань привертає особливу увагу провідних економістів з огляду на необхідність врахування у державній економічній політиці етичних критеріїв розподілу суспільних благ. Видатний внесок у розробку положень сучасної економічної теорії добробуту внесли В. Парето, І Бентам, Н. Калдор, Дж.Р. Хікс, А. Бергсон, П. Самуельсон, Ф. Еджуорт, А. Сен, Е. Аткинсон, Дж. Стигліц.

МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є узагальнення підходів до визначення аналітичної форми функції суспільного добробуту в залежності від прийнятих етичних критеріїв розподілу суспільних благ.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використаний абстрактно-логічний метод, за допомогою якого узагальнені наукові підходи до економіко-математичного моделювання функції суспільного добробуту.

РЕЗУЛЬТАТИ

У філософському розумінні індивідуальний добробут є інтегральною оцінкою всіх аспектів життєдіяльності людини, яка характеризує, наскільки «добре» вона прожила деякий період свого життя. Для більшості людей ця оцінка тісно корелює із ступенем забезпечення їхніх матеріальних потреб, тобто з можливістю споживати економічні блага, виходячи з реальних доходів і майнового стану. Суспільний добробут теж визначається рівнем матеріального достатку, але це поняття дещо ширше, оскільки в суспільстві є надіндивідуальні риси, що впливають на якість життя його членів як організованої громади. Ці риси характеризують певний суспільний лад, який забезпечує людині безпеку життєдіяльності, свободу вибору, захист інтересів тощо.

Якщо головною метою економіки у загальному розумінні є забезпечення добробуту суспільства, то сама категорія «добробут» мусить мати визначення в економічній теорії. Для того щоб це визначення мало змістовний сенс, необхідно встановити етичний критерій, який чітко визначає, що добре, а що погано для людини. Наразі існує два принципових підходи до визначення рівня добробуту як інтегрального показника «задоволення» людини: інституціональний та індивідуалістичний.

Інституціональний підхід полягає в тому, що суть людини виводиться з аналізу розвитку суспільних інститутів впродовж тривалого історичного періоду.

На основі виявленої суті формується сукупність базових етичних критеріїв, за якими визначається рівень індивідуального і суспільного добробуту. Одним з таких критеріїв, наприклад, є розуміння соціальної справедливості у розподілі економічних благ між членами суспільства. Суттєвим недоліком інституціонального підходу є суб'єктивізм, який породжує велику кількість нормативних положень.

Індивідуалістичний підхід на даний час домінує в економічній науці. Його суть полягає в тому, що тягар оцінки індивідуального добробуту покладається на саму людину, тільки сама людина здатна визначити, що добре для неї, а що погано. При цьому передбачається, що вона здатна провести кількісну оцінку добробуту в будь-який період свого життя. Етичний постулат, що знаходиться в основі індивідуалістичної концепції добробуту, полягає в наступному: ніхто краще самої людини не може судити про те, що є для неї добробут.

У рамках індивідуалістичного підходу найбільше значення мають дві теорії добробуту: утилітаристська і монетарна (економічна). У розумінні утилітаристів суспільний добробут або суспільна корисність є похідною від індивідуального добробуту. Передбачається, що суспільний добробут може бути вимірний, якщо відомі значення індивідуального добробуту всіх членів суспільства [1, с. 53-54].

Оскільки індивідуальна корисність визначається на основі вільного вибору індивіда, суспільна корисність трактується як результат деякої процедури суспільного вибору. Якщо будь-яка утилітаристська теорія добробуту містить опис конкретної процедури суспільного вибору, то суспільний добробут визначається в ній однозначно. Якщо ж опис процедури суспільного вибору відсутній, то така теорія допускає множинність показників суспільного добробуту. Останній випадок має вади з етичної точки зору. Так, одним з можливих способів суспільного вибору є диктатура, яка навряд чи буде визнана більшістю населення як суспільний механізм, здатний забезпечити високий суспільний добробут.

Функція суспільного добробуту – це залежність показника суспільного добробуту від показників індивідуального добробуту. Для визначення аналітичного виду цієї функції припускається, що набір її аргументів співпадає з числом членів суспільства. Інакше кажучи, на основі показників індивідуального добробуту задається деяка процедура суспільного вибору.

Звичайно, функція суспільного добробуту задається шляхом формального постулювання її найважливіших властивостей. Спільною характеристикою для всіх типів і різновидів є зростання функції для кожного аргумента, тобто збільшення індивідуального добробуту будь-якого індивіда за інших рівних умов приводить до збільшення суспільного добробуту [2].

Найбільш узагальнений тип індивідуалістичної функції суспільного добробуту представляє собою функція Бергсона-Самуельсона. Вона ґрунтується на індивідуалістичній філософії, відповідно до якої суспільний добробут визначається добробутом окремо

взятих членів суспільства. До цієї функції висуваються дві загальні вимоги. По-перше, вона має відповідати критерію Парето, тобто якщо корисність одних членів суспільства зростає, а інших не зменшується, то функція має зростати. Друга вимога – це симетрія, яка полягає в тому, що значення функції не повинне залежати від переставлення її аргументів, що означає рівну значущість всіх членів суспільства [3]. Функцію суспільного добробуту Бергсона-Самуельсона можна подати як зростаючу функцію від функцій корисності окремих членів суспільства U_i :

$$W = f(U_1, U_2, U_3, \dots, U_N).$$

Для подальшої конкретизації необхідно, по-перше, вирішити, як із показників індивідуального добробуту отримати показник суспільного добробуту. По-друге, треба встановити ступінь диференціації впливу добробуту членів суспільства на суспільний добробут.

Відповіді на ці основні запитання утворюють численні типи і різновиди функції суспільного добробуту, найбільш відомі з яких наступні. Функція суспільного добробуту Бентама (класична утилітаристська функція) представляє рівень суспільного добробуту як суму індивідуальних функцій корисності членів суспільства:

$$W = \sum_{i=1}^N U_i.$$

Різновидом функції Бентама є сума зважених корисностей. За допомогою зваження враховується важливість для суспільного добробуту показників корисності окремих індивідів:

$$W = \sum_{i=1}^N \alpha_i U_i.$$

де α_i – коефіцієнти, які характеризують значимість для суспільства задоволення потреб i -ого індивіда.

Класична утилітаристська функція добробуту має цілий ряд більш сучасних варіацій. Одна з її модифікацій належить лауреатам Нобелівської премії з економіки Дж. Викри і Дж. Харшані і пов'язана з урахуванням невизначеності при аналізі проблем розподілу [4]. Наше майбутнє приховано від нас «серпанком невизначеності». Ніхто не знає, виявиться він жебраком або, навпаки, буде казково багатим. Якщо індивіди приймають рішення про принципи розподілу в умовах невизначеності, то кожен з них, ймовірно, буде максимізувати функцію добробуту фон Неймана-Моргенштерна:

$$W = \sum_{i=1}^N \pi_i U_i.$$

У цій моделі π_i – ймовірність опинитися на місці i -ого індивіда, U_i – корисність, яку можна отримати у майбутньому на місці i -ого індивіда.

Функція добробуту Роулза (мінімаксна) показує, що зростання суспільного добробуту залежить від зростання добробуту індивіда з найнижчим його рівнем;

$$W = \min_i U_i.$$

Моделі Бентама і Роулза можуть розглядатися як окремі різновиди ізоеластичної функції [1, с. 55-56]:

$$W = \frac{\sum_{i=1}^n U_i^{1-\gamma}}{1-\gamma}$$

Коефіцієнт γ характеризує ступінь нерівності у суспільстві: у моделі Бентама $\gamma = 0$ (добробут кожного індивіда однаково впливає на інтегральний показник), у моделі Роулза $\gamma \rightarrow \infty$ (найбільш значущим для інте-

рального показника є добробут найбіднішого індивіда).

Якщо змінити спосіб побудови показника суспільного добробуту з суми на добуток, отримуємо модель Неша:

$$W = \prod_{i=1}^N U_i.$$

У кожному з математичних моделей функції суспільного добробуту закладено те чи інше розуміння соціальної справедливості. Однак, на думку А. Сена, складність і суб'єктивна природа цього поняття, можливо, вимагають більш складних моделей [5].

Загальним недоліком усіх перелічених типів і різновидів функції суспільного добробуту є те, що аргументи, які входять до їх складу і відображають індивідуальний добробут, вважаються незалежними. Відштовхуючись від індивідуалістичної концепції, людина оцінює свій індивідуальний добробут, порівнюючи його з добробутом найближчого оточення або соціального прошарку, з яким вона себе ототожнює. Більшість людей ставиться до себе так, як ставиться до них найближче оточення. Якщо людина відчуває, що їй заздять, це може стимулювати високу самооцінку і, навпаки, зневажливе ставлення спричиняє власну недооцінку. Тому кожен захід державної економічної політики не тільки змінює добробут окремих членів суспільства, а й формує суспільну думку про загальний добробут. Індивідуальний добробут, в такому разі, є похідною від його групової оцінки, на якій відбиваються домінуючі соціальні погляди. Можна констатувати, що розглянуті індивідуалістичні функції не дають можливості однозначно оцінити вплив державної економічної політики на добробут суспільства, оскільки вони не враховують надіндивідуальні характеристики суспільних відносин такі як, наприклад, домінуючі соціальні погляди, на основі яких людина оцінює власний індивідуальний добробут.

Згідно з даними державної статистики реальні доходи населення в Україні у 2010-2014 рр. збільшились на 45,4 %. З точки зору індивідуалізму це означає, що суспільний добробут теж зростає. Однак соціальна напруженість у визначений період піднялася настільки, що призвела до революції. Одна з причин полягає в тому, що добробут невеликої частини суспільства, допущеної до державної влади, внаслідок корупції зростає надвисокими темпами. Це спричинило невдоволення навіть тих, чий добробут в абсолютному виразі теж зростає. З 2016 р. реальні доходи українців знов зростають, але на оцінці суспільного добробуту громадянами це позначилося неоднозначно, про що свідчить чергова зміна політичного керівництва країни.

ВИСНОВКИ

Відомі індивідуалістичні функції суспільного добробуту примітивно трактують його тільки через оцінку індивідуумами свого власного добробуту. Водночас не враховуються будь-які надіндивідуальні характеристики суспільних відносин, зокрема, домінуючі соціальні погляди. Для оцінки конкретних заходів економічної політики функції суспільного добробуту повинні будуватися на дещо іншій теоретичній основі.

Список використаних джерел

1. Федірко Н.В., Єфремов Д.П. Електронний текст лекцій науки «Економіка суспільного сектору» / Київський

нац. экон. ун-т. Кув., 2014. 140 с. URL: https://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/k_makroekonomiky_ta_derzhavnogo_upravlinnja/disciplines_of_bachelor_level_mdu/econom_publ_sector/

2. Манахова И.В. Теория благосостояния: перераспределение и эффективность. Известия Саратовского университета. Серия «Экономика. Управление. Право». 2007. Вып. 1. Т. 7. С. 22-26

3. Baujard A. *L'économie du bien-etre est morte. Vive l'économie du bien-etre!* Working Papers CREM 2011- 02, «Public Economics and Social Choice» Series, June 2011. URL: <https://ged.univ-rennes1.fr/nuxeo/site/esupversions/face430a-1498-438d-a8e2-6c8e8cee6fca?inline>

4. Fleurbaey M., Maniquet F. *A theory of fairness and social welfare*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 293 p. URL: <https://journals.openedition.org/oeconomia/411>

5. Sen A.K. *The possibility of social choice*. *American Economic Review*. 1999. Issue 89. Vol. 3. pp. 349–378.

References

1. Fedirko N.V., Yefremov D.P. *Electronic text of lectures of*

science «Public sector economics» / Kyiv National Economic University. Kyiv, 2014. 140 p. URL: https://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/k_makroekonomiky_ta_derzhavnogo_upravlinnja/disciplines_of_bachelor_level_mdu/econom_publ_sector/ (in Ukrainian)

2. Manahova I.V. *The Theory of Welfare: Redistribution and Efficiency*. *News of Saratov University. «Economics. Management. Law» Series*. 2007. Issue 1. Vol. 7. pp. 22-26 (in Russian)

3. Baujard A. *L'économie du bien-etre est morte. Vive l'économie du bien-etre!* Working Papers CREM 2011- 02, «Public Economics and Social Choice» Series, June 2011. URL: <https://ged.univ-rennes1.fr/nuxeo/site/esupversions/face430a-1498-438d-a8e2-6c8e8cee6fca?inline>

4. Fleurbaey M., Maniquet F. *A theory of fairness and social welfare*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 293 p. URL: <https://journals.openedition.org/oeconomia/411>

5. Sen A.K. *The possibility of social choice*. *American Economic Review*. 1999. Issue 89. Vol. 3. pp. 349–378.